

BURSA'DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİ GİYSİLERİ

Araştırma Bölüm Şefi

Şükran Özgen

Araştırma Bölümü Öğretmenleri

Hanife Işılar

Lale Kankal

Sema Kara Yavuz

Mediha Karasu

Işıl Hacıoğlu

Eylem Karademir

BURSA 2012

MUHACİRLER,
KAYBEDİLMİŞ
TOPRAKLARIN AZİZ
HATIRALARIDIR.

M.KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

1. Göç.....	4
2.Balkanlar.....	5
3-1989 – 1990 Göçü.....	8
4- Balkanlar'da Giyim Kuşam.....	8
4.1.Balkanlar'daki Coğrafi Koşulların Giyim –Kuşama Etkisi.....	9
5- Bulgaristan.....	11
5.1. Deliorman Bölgesine	12
5.2.Dobruca Bölgesi.....	12
5.3.Kırcaali-Rodop Bölgesi.....	12
5.4.Bulgaristan Türkleri'nde Sosyal Yaşam ve Giyim.....	13
6- Pomaklar.....	14
7- Boşnaklar ve Giyim Gelenekleri.....	15
8- Arnavutlar ve Giyim Gelenekleri.....	18
10- Batı Trakya Türkleri ve Giyim Gelenekleri.....	19
11- Sonuç.....	20
12- Fotoğraf ve Bilgi Desteği Veren Kurum, Kuruluş ve Kişiler.....	22
13- Kaynakça.....	23

GÖÇ

Göç, bazen bir yurt edinmek bazen düşman istilasından, tabii afetlerden korunmak ve bazen de eski yurtlarından anavatana kavuşmak için olmuştur. Hatta öyle ki, "göç" en eski destanlarımızdan başlayarak, milli folklorumuzda yerini almıştır. Balkanlardan Türkiye'ye meydana gelen göçler ise, eski yurtlarını bırakmak zorunda kalan insanlarımızın hikayesidir.

Göçler, insanlık tarihinin en önemli olaylarından biridir. Göç hadisesi, hangi milletin başına gelirse gelsin bir insanlık dramıdır. Tarihi gelişmelere bağlı olarak meydana gelen yer değiştirmeler kolayca hafızalardan silinmemektedir. Göçler yerleşmek ya da çalışmak gibi amaçlarla yapıldığında, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamı yeniden şekillendirirler. Yerini yurdunu bırakarak yeni alanlara ulaşmak için yolculuğa çıkanlar dönüşü olmayan bir seyahatin içine girdiklerinden kendileriyle birlikte götürebildiklerini de yanlarında taşırlar. Yanlarında taşıdıklarının önemli bir bölümü ,kimliklerinin bir parçası olan manevi unsurları (gelenek görenek,folklor ,yemek kültürü v.s.) ve maddi değerleridir.

İçinde yaşamaktan ve bir parçası olmaktan mutluluk duyduğumuz Bursa'yı tarihi kent yapan, kimlik kazandıran ,başka diyarlardan gelen göçmenlerdir.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Bursa, işgal altında kalan Rumeli ve Kafkasya'daki Müslüman göçmenlerinin akınına uğradı. Halk arasında "93 Göçmenleri" olarak adlandırılan bu göçmenlerin en büyük bölümü, Hüdavendigar Eyaletine (Hüdavendigâr Sancağı Bursa, Karahisar-i Sahip ,Kütahya , Bilecik , Biga, Erdek, Karesi,Ayvalık) yerleştirilmiştir. Bu tarihte sadece Rusçuk'tan 30 bin göçmen Bursa'ya gelmişti. Kazan'dan gelenler Mollaarap'a, Kırım'dan gelenler Alacahırka ve Yeni Mahalle'ye, Kafkasya'dan gelenler Yıldırım'a yerleştirilmiştir.

Göçün bir diğer boyutu daha önceki yaşamları birbirinden ayrı ve farklı mekanlarda geçen insanların karşılaştıkları bu yeni alanda ,birlikte yaşama zorunluluğudur.Göç sonucu kültürlerin çatışması, bazen iki kültürün karışımı söz konusudur, bu tür durumlarda bazen uyum ve entegrasyon, bazen de çatışmanın çıkması da olasıdır. Geleneksel özellik gösteren kırsal alanlardan gelenler, Balkan göçmenleri ve yerli halk arasındaki değişik yaşayış tarzları silinmeye yüz tutmuş ,kültür,gelenek ve görenek kaynaşması olmakla birlikte göç sonucu Bursa merkez,ilçe ve köylerine yerleşen halkın kendi yörelerine ait bazı gelenek ve göreneklerini geçmişten günümüze değiştirmeden sürdürdükleri görülmektedir. göçlerle birlikte insanlar giyinme alışkanlıklarını ve sosyal yaşantılarını ifade eden kültürlerini de getirmişlerdir.

Giyim insanın varoluşuyla, öncelikle doğa koşullarından korunmak amacıyla ortaya çıkmış bir olgudur. Geçmişten günümüze çeşitli doğal, toplumsal, etik değerlerin etkisiyle biçim değişiklikleri göstererek bugüne kadar ulaşmıştır. Ancak zamanla biçim farklılıkları gözlenmiştir. Bu çeşitlilikler, ait olduğu toplumun folklorik, sosyo-ekonomik yapısı, yaşanan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle oluşmuştur.

Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün Halk Bilim Araştırmacılarının yürüttüğü araştırmalar ve çalışmalar sonucunda Anadolu'nun giysiler alanında son derece çeşitlilik içerdiği saptanmıştır .

Dünya uygarlığının çok önceki devirlerinde, arkaik insanın kendi toplumunda, ait olduğu kabiledede sosyal statüsünü belirleyen ve giymek zorunda olduğu giyimi vardır. Aslında bu bir zorunluluktan çok geleneğin insanlara sunmuş olduğu bir yaşam biçimi anlayışıdır. Bu durum sadece üste giyilenler olarak kalmamış, baş süslemelerine de yansımıştır.

Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgi sunabilir. Toplumların yerleşik ya da konar-göçer olup olmadıkları, hangi tarihi olayları yaşadıkları ve etnolojik kökenleri konusunda bilgi verirler. Örneğin bir Türkmen ya da Yörük köyüne gidildiğinde kimin sözlü, kimin nişanlı, kimin dul olduğu başlığından, giydiği renklerden anlaşılır.

Bu araştırma ‘**Bursa’da yaşayan Balkan göçmenleri giysileri araştırması**’ Bursa'nın sahip olduğu zengin kültürü korumak, yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma esnasında konuyla ilgili yeterli basılı kaynak olmadığı da gözlenmiştir. Basımı yapılan bu araştırma ile konuyla ilgilenen araştırmacılara kaynak oluşturmak Bursa Olgunlaşma Enstitüsünün amacıdır

BALKANLAR

Her ne kadar Balkan kelimesi Türkçe “**sık ormanlarla kaplı sıradağ**” anlamına gelse de, yarımadanın Osmanlı literatüründeki adı “**Rumeli**”dir.

Türkler, 1353 yılında, Osmanlıların Gelibolu'ya geçmesiyle beraber Balkanlara yerleşmelere başlamışlardır. Türklerin yerleştikleri bölgeler arasında Bulgaristan, en yoğun Türk yerleşmesinin olduğu bölgedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede süren beş yüz yıllık hâkimiyeti sayesinde Türk kültürü de sağlam temellere oturarak Bulgaristan'da kalıcı bir hale gelmiştir.

Göçler, insanlık tarihinin en önemli olaylarından biridir. Göç hadisesi, hangi milletin başına gelirse gelsin bir insanlık dramıdır. Tarihi gelişmelere bağlı olarak meydana gelen yer değiştirmeler kolayca hafızalardan silinmemektedir. Göçler yerleşmek ya da çalışmak gibi amaçlarla yapıldığında, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamı yeniden şekillendirirler.

Göç meselesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern cumhuriyetimize kalmış olan miraslardan bir tanesidir.

Balkan Göçmenleri olarak adlandırılan göçmenler, çoğunlukla Arnavutlar, Pomaklar ile Bulgaristan ve Üsküp bölgesinden gelen göçmenlerdir.

Osmanlı'nın Avrupa'da geri çekilmesiyle göç süreci hızlanmıştır ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım'ın kaybedilmesi, 1800'lere kadar devam eden zamanda yüz binlerce Türk'ün, Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerine göç etmesiyle sonuçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi, 1877 –1878 yıllarında, Osmanlı – Rusya arasında gerçekleşen 93 Harbi neticesinde yaşanmıştır. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi Ruslarda dediği gibi bir ırklar ve yok etme savaşına dönüşmüştür. Bu savaş sonucunda bölge Rus işgaline uğramış, bölgede yaşayan Türkler ya katledilmiş ya da göç etmeye mecbur edilmişlerdir. 93 Harbinden sonra, Balkanlar'dan Anadolu'ya devamlı olarak bir göç hareketi meydana gelmiştir. Göçmen kabilelerinin Bursa vilayetine ilk ulaştığı tarih olan 1878 yılından, Aralık 1881 tarihine kadar Bursa vilayetine, 10.585 hanede 42.815 nüfus göçmen gelmiştir.

Balkan Savaşının patlak vermesiyle göç durumu daha da vahim bir hal almıştır. Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp ve Karadağlıların, Makedonya ve Rumeli'nin Müslüman-Türk halkını yok etme veya kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'deki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesiyle neticelenmiştir. Bu göç, bölgede gerçekleşenlerin en büyüğü olup, katliam korkusuyla yapılmıştır.

Balkanlarda, Türklere karşı kurulan komitacılık, Balkan Harbinden çok daha önce başlamış, bu yüzden Türklere huzur ve sükun kalmamış, önce Edirne ve oradan da İstanbul'a doğru göçler hızlanmıştır. Halkı göçe zorlayan en önemli sebeplerden birini de dini baskılar oluşturmaktadır. Müslümanlara uygulanan çeşitli baskılarla din değiştirmeye zorlanmışlar, böylece ülkelerini Müslümanlardan arındırmaya çalışmışlardır. Bulgarlar, cami ve mescitleri kapatmışlar veya kiliseye çevirmişler, ayrıca ahaliye baskı yaparak dinlerini değiştirmeye zorlanmışlardır. Ayrıca Bulgarlar, özellikle Müslüman Pomakları baskı altına alarak onları Bulgarlaştırmaya çalışmışlardır. Bu sebeple bunlardan pek çoğu göçe mecbur olmuştur. Bulgarlarca yapılan dini baskılar, isim değiştirme şeklinde de olup, bu baskılar kendilerine verilen Hristiyan isimlerini söyleyerek, Müslüman ismini söyleyen Türklere para ve idam cezası uygulamak, kadın ve erkeklerin giyeceklerine müdahale etmek konusunda yoğunlaşmıştır.

Türkleri göçe zorlama yönünde, Balkan müttefiklerinin ekonomik çıkarlarına gelince: Bunlardan Yunanistan Hükümeti, işgal ettiği arazideki Müslümanların emval ve emlakını Hristiyan halka mal etmeyi ve yarıcılıkla geçinen bir takım Rum çiftçiye, Türklerin terk edeceği araziye vermeyi planlamaktaydı. Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan'daki Müslüman halk da aynı gayeyle göçe mecbur edilmiş, bunun sonucunda da buralarda Türklerin sayısı gittikçe azalmıştır.

Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırp'ların Makedonya ve Rumeli'nin Müslüman Türk halkını yok etme ve buldukları yerlerden çıkarma faaliyetleri nedeniyle İstanbul ve Anadolu'ya göçleri sürmüştür.

Göçler, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı sürecinde ve Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Anadolu'da 1915 yılındaki Ermeni göçürmesi sonrasında boşalan köylerin büyük bölümüne olduğu gibi. 1922 yılında da Rumlar Bursa'yı terk ettiklerinde, hemen Balkan göçmenleri bu köylere yerleşmişlerdir.

18.10.1925 tarihindeki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesiyle, göçler bir süre düzene girmiş, dostluk antlaşmasıyla da Bulgaristan'daki Türklerin hakları güvence altına alınmıştır. İsteyen mallarını satarak Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Türkler bu dönemde istedikleri zaman taşınabilir mallarını, bedellerini beraberlerinde getirerek göç edebilmişlerdir.

1927 yılında, Bursa'da 1273 hane, 6199 nüfus gayri mübadil iskan edilmiştir. Ancak bu sayı sadece iskan hakkı alabilen göçmenlerdir. Bursa'da gayri mübadil olarak iskan edilen Balkan göçmenlerinin bir özelliği, topluca yerleştirilmemiş olmalarıdır. Balkan göçmenlerinin, 5-10 hane olarak ufak gruplar halinde köylere yerleştirildiği görülmüştür. Bu göçmenlerin topluca bir köye yerleştirilmemesinin nedeni, göç ederken de 3-5 haneli ufak gruplar halinde olmaları nedeniyledir. Çünkü toplu iskan olmanın en önemli nedeni, akrabalık ve eski köyün topluca göçmesiydi. Çok ufak gruplar halinde gelen Arnavut ve diğer Balkan göçmenleri, bir köyü oluşturacak kadar büyük gruplar oluşturamamıştır. Nitekim Bursa'da mübadele döneminde, binlerce Arnavut iskan edilmiştir, ancak hiçbir köyde 20 haneyi aşan Arnavut yerleştirilmemiştir. Bursa'da hiçbir Arnavut köyü yoktur. Ancak Boşnaklar toplu olarak göçmeleri nedeniyle, Balkan göçmenleri içinde köy kuran tek grup olmuştur. Bursa bölgesinde göçmenler, boş olan devlet arazilerine, özel mülkiyetten işlenmeyen araziler satın alınarak, işe yaramaz ormanlık alanlar gibi yerlere iskan edilmişlerdir. Bazen de muhacirler kendileri boş buldukları alanlara yerleşmişler, mahalli idareciler bu yerlerden çıkarmak istemişlerse de hükümet, buna müsaade etmeyerek buldukları yerlerde yerleştirilmelerini sağlamıştır.

Bu dönemde, göç talebinin yoğunlaşmasının nedeni, Türkleri yok etme politikasının bir devlet politikası haline dönüştürülmesidir. Büyük çoğunluğu köylü olan Türklere ağır vergiler getirilmiş, ürünlerinin büyük bir bölümünü vermeleri için baskılar yapılmış, Türk çocukları işçi taburlarına alınıp çalıştırılmış, Türk toplumunun önde gelenleri ve aydınları hiçbir neden gösterilmeksizin tutuklanmıştır. Yönetim bu baskılarla da yetinmemiş, Türk azınlık okullarını devletleştirmiş, 1949'dan sonra Türklerin tarlaları ellerinden alınarak kooperatifleştirilmeye başlamıştır. Türkler Ulusal Kültürlerine ve Türklüklerine yönelen bu tehdit ve baskılar nedeniyle korkuya kapılmış, Bulgarlaştırılacakları endişesiyle göç başvurularını yoğunlaştırmışlardır.

1950'den sonra gelen göçmenler, yeni oluşmaya başlamış sanayi, hem hammadde, hem de işgücü kaynağı sağlamışlardır. Özellikle Bursa'da tekstil sanayinin gelişmesinde Rumeli göçmenlerinin çok büyük rolü olmuştur.

22 Mart 1968 tarihinde **“Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Antlaşması”** imzalanmıştır.

Bulgaristan'dan, 1968-1979 yılları arasında gelen göçmenler serbest göçmen statüsünde oldukları ve parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yönelik anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye göç ettikleri için daha önce gelen akrabalarının bulunduğu il, ilçe ve köylerde kendi olanaklarıyla yerleşmişlerdir.

1989-1990 GÖÇÜ

Bulgar hükümetinin, 1985 yılında Türkleri asimilasyon politikaları son safhasına ulaşmış, hemen hemen bütün Türklerin isimleri değiştirilmiş, Türkçe konuşmayı yasaklamış ve dini vecibelerini yerine getirmeleri yasaklanmıştır. Bütün bu baskılar sonucu, Bulgaristan Türkleri toplu bir şekilde direnmeye ve gösteri yapmaya başlamışlardır. Türklerin üzerine Bulgar yetkililerinin verdiği emirlerle, asker ve polisler ateş açarak birçok Türk öldürülmüş ve yaralanmıştır. Daha sonra Bulgar yönetimi tarafından Türkler evlerini zorla terk etmeye zorlanmışlar ve kitleler halinde yurt dışına çıkarılmaya başlanmışlardır.

Türk azınlığı milli benliğinden koparmak için örf ve adetler yasaklanmış, evlerin içinde çeyiz sandıklarına kadar uzanan Bulgar eli, ninelerin sandıklarında buldukları Türk Milli Rumeli kıyafetleri arasında nadide şalvarların paçalarını bile makaslamıştır. Kılık-kıyafet konusuna getirilen yasak, Türk kadınlarının şalvar yerine etek veya pantolon giymelerini mecburi kılmış, yaşlıların bile başları açtırılmıştır. Askere gitme ve terhis olma, çocuklara isim koyma ve düğünlerdeki gelin olma törenlerinde uygulanan adetler kaldırılmıştır. Türkçe halk oyunları, şarkı ve türküler men edilmiş, Türk azınlığın, Bulgar dansları öğrenmesi ve oynaması özendirilmek istenmiştir. Türkçe gazete, dergi, kitap okumak ve bulundurmamak suç haline gelmiş, Türkiye radyosunun dinlenmesi engellenmiş, evlerin aranması sırasında Türkçe kaset ve plaklar toplatılmıştır.

BÖLÜM II

BALKANLARDA GİYİM-KUŞAM

Balkan halk giysilerinde, Türk motiflerinin etkileri açıkça görülebilmektedir. Yugoslavya'da Türk egemenliği çağında kentlerdeki halk, Türk kostümleri modasını izledi. Şimdi bunların en iyi örnekleri, **Belgrad Etnoğrafya Müzesi'nde** saklanmaktadır. Erkek kostümünün en çok önem verilen ögesi yelektir. Başlık, saç düzeni tümüyle Türklerden alınmıştır. Kırmızı çuhadan fesin çevresine, Bosna'da beyaz bir sarık sarılır. Mavi çuhadan yapılan yelek işlenir, ince kaytanlar ve düğmelerle süslenir. Kışın yeğin yerini mintan alır. Kuşak paftalarla işlenmiş, iri, gümüş kopçalarla kaplanır. Makedonya'da bayramlarda hala da kullanılan bu kuşak, bir Türk mirasıdır. Bayramlarda, düğünlerde kadın başlıklarının, Türk paraları (Osmanlı altınları) ile süslenmesi de Türk egemenliği çağından kalma bir Türk göreneğidir. Kadın giysileri, ailenin zenginliğinin bir simgesidir ve çok büyük bir özenle hazırlanır.

Yugoslav halk oyunları kostümleri, Türk kent giysileridir. Türk giyim- kuşamının özyapısı, parçaların üst üste konulmasından oluşur. Türkler gibi, Sırlar iki pistolet(tabanca) bir hançerli, bir enfiye kutusu kullanırlardı. Bir eve girerken, Türk, ayakkabılarını çıkarıp merdiven dibine bırakır, halı kilimle kaplı odaya ayak basardı. Bu töre, o bölgede hala yürürlüktedir.

Türk kadınları, 12 yaşından başlayarak başlarına bir “**çember**” örterler, gözlerinden başka yerleri görünmez olur; mücevher ve ziynet merakı gibi bedensel zarafet, kozmetik ve parfüm sevgileri de ünlüdür. Rastlıkla kaşlarını ve saçlarını boyarlar vb. 1897 yılına değin Belgrad’da yalnız Müslüman kadınları değil, Hristiyan kadınları da “peçe” ile gezerler, sokaklarına “ **kadınsız sokaklar**” denilirdi.

Belgrad’lı Sırp lar, V ranya danslarında görülen giysileri Türklerden almışlardır. Günümüz Müslüman kadınları, hala bu giysileri giymektedirler.

Balkanlar’daki Coğrafi Koşulların Giyim –Kuşama Etkisi

Coğrafi koşullar, giyimi hem hammadde açısından, hem de biçimsel olarak etkilemektedir. Dağlık yörelerde, kışın soğğundan koruyan, yünlü ve vücudu daha çok saran giysiler giyilmektedir. Bölgesel olarak yetiştirilen tekstil hammaddeleri de giyim karakterini etkilemektedir. Ör:Rodop, Rila, Stara Planina Dağı - keten kenevir ,Trakya-Pamuk, Sliven –ipek üretimi konusunda gelişmiştir. Bu duruma bağlı olarak insanlar, çoğunlukla kendi yörelerinde yetişen hammaddelerden yararlanarak giysilerini yapmış, boyamış ve kullanmışlardır. Bu nedenle bölgesel farklılıklarda süreklilik ortaya çıkmıştır.

Anadolu’daki daha sıcak hava şartları pamuk üretimine izin verirken, balkanların serin iklimi keten ve kenevir yetiştirmeye uygundur.

Osmanlı, kendi sınırları içerisinde her yerde uygulanmak üzere giyim yasaları çıkartmıştır. Bu yasalar, Anadolu için ya da Balkanlar için ayrı değildir. Bu nedenle yasalardan, Bulgarlar da Türkler kadar fakat farklı yönlerde etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, kendi toprakları içerisindeki farklı ulus ve dinden insanların kendi giysi özelliklerini korumasından yana yasalar çıkarmıştır. Bu nedenle pek çok kanun ve düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur.

Bireysel ve toplumsal sosyoekonomik koşullar, giysi görüntüsünü, malzeme ve yapısını tarihin her döneminde etkilemiştir. Osmanlı döneminde de bugün olduğu gibi sağlam **tok ipek** ya da **ince, yünlü kumaş** daha değerli kabul edilmektedir. Kadının takıları, kullanılan elbisenin parça sayısı, kumaş ve süslemeleri ailenin ekonomik durumunu anlatmaktadır. Erkeğin, poturları ne kadar daha geniş ve ağı aşağıdaysa sahibi o derece zengin demektir. Yan genişletme parçaları yani ‘klin’leri az olursa bu kişinin ekonomik durumunun kötü olduğunu gösterir, çünkü zenginlerde muhakkak ikiye tarafta 7,9’ar adet klin bulunmaktadır.

Yörenin, ekonomik kalkınmışlığı da her zaman giysilere yansımaktadır ve giyimdeki farklılaşma toplumsal bir boyut kazanmaktadır. Öyle ki, 19.yy sonlarında Türkiye’de de olduğu gibi, endüstrinin gelişmesi ekonomik refahı getirmiş, aynı zamanda yavaş yavaş giysilerin kaybolmasına neden olmuştur. *Tirnov o, Preslav, Provadiye, Loveç, Gabrovo* gibi Bulgar şehirlerinde geleneksel giyim tamamen kaybolurken, *Elhovo, Smolan, Karlovo, Dimitrovo* da kalıp ve formun korunmasına rağmen, süslemelerin değiştiği görülmektedir. Örneğin *İhtiman* bölgesindeki fiyonk ve dantel süslemeleri, şehir kültürünün etkisinden kaynaklanmaktadır. *Küstendil, Radomir, Sredets,*

Starazagora, Çirpan ve Pırvomay gibi yerlerde giysiler tamamen korunmuştur. *Sliven, Stalin, Yambol, Dobrudja* yörelerinde ise giysiler çok değişmiştir.

Ekonomik sınıfların olduğu toplumlarda, giysiler de sınıflara aittir. Her sınıf diğerinden ayrılmak için farklı giyinir. Halk arasında ise giysiler, soylu ve zenginler hariç, cinsiyet, yaş, sağlık, medeni durum gibi insanlar arasındaki farkları gösteren özelliklere sahiptir. Her durumda giysi, kişinin pasaportu gibidir, onun milliyetini, yaşadığı yöreni, cinsiyetini, yaşını, medeni halini, mesleğini, dinini, sosyal sınıfını göstermektedir. Bu etkenler giysiye farklı şekillerde yansımıştır:

Geleneksel giyim oluşumunda, belli ahlaki ve toplumsal kurallar vardır, bunlar yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılarak devam etmiştir. Bu kurallar çerçevesinde kişinin giyiminden yaşı ile ilgili ipucu çıkarılabilir. Renk, aksesuar, bazen de tüm giysiye yansıyan özellikler kesin sınırlarla kişinin yaşını belli eder. Örneğin Bulgaristan'da *Teteven* yöresinde, 16 yaşına kadar uzun gömlekle dolaşan gençler, askerliklerini yaptıktan sonra yünlü donlar giymektedir. Hatta Osmanlı egemenliğinde bu giysi değişimi sırasında gençlerden, 'djaziya' adı verilen verginin alındığı bilinmektedir.

Yaş, giysi ile ilgili giyim, renk, kalıp gibi pek çok özelliği etkileyebilir. Örneğin Bulgaristan'da *İhtiman* yöresinde genç kızlar kırmızı önlük bağlar, genç kadınlar beyaz, yaşlılar ise yeşil önlük bağlamaktadır. Bunlar yazılı olmasa da toplum tarafından kabul gören ve sürdürülen gelenek ve alışkanlıklardır. *Küstendil* ve *Nikopol* yörelerinde ise genç kadınlar eteklerini bellerine illeştirirken, yaşlılarda bu yoktur. Ayrıca tüm Bulgaristan'da yaygın olarak yaşlıların kuşakları koyu renk gömleklerinin işlemesiz yeleklerinin tek sıra kaytan süslemeli olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Anadolu Türk giyiminde de yaşlıların gençlere nazaran daha koyu ve az süslemeli giysileri giydikleri görülmektedir. Bu yaşam şekli ve kültür ile bütünleşen bir tavidir. Yaş etkeni giyside, hemen göze çarpar, çoğu ailede doğum sırası bile giysilerin üzerinde yansıtılmıştır. Örneğin *Pavlikeni* yöresinde ilk erkek çocuğun ilk yün giysisinin işlemeleri kırmızıdır. Yaş, sürekli değişken bir etken olduğu için kişiler zamanla kıyafetleri üzerindeki belli unsurları yenilemek, değiştirmek durumundadır. Bu yaşlılardan gençlere aktarılan ve sürekli devam eden bir hayat felsefesini yansıtmaktadır.

Kadın yada erkek, evli olup olmamasına bağlı olarak giyiminde farklı özellikler taşımaktadır. Böylece medeni durumu giyiminden anlaşılmaktadır. Örneğin, Bulgaristan'ın *Pırvimay* yöresinde evli olmayan genç delikanlılar, başlarına renkli dokuma şallar bağlamışlardır. Kuzey .Batı Bulgaristan'da, sadece evli kadınlar, beyaz işlemeli 'doramaçe' denilen ceket giyerken *Karnobat* yöresinde, evli kadını ayıran giydiği 'kıskaç' denilen cektir. *Gabrovo*'da, sadece evli kadın kürk giyerken, *Haskovo*'da 'klaşnik' denilen üçetek benzeri giysi evli kadına özgüdür. Genç kızların giydikleri ise kısa yelek ve 'saltamarka' denilen cektir. Bu şekilde evli kadın ve genç kız giyimi pek çok yerde farklılık göstermektedir. *İhtiman, Samokov* ve *Pazarcık* gibi kuzey bölgelerde evli kadını ayıran giyim ayrıntısı bağladığı ateş kırmızısı kuşaktır. Genç kızların başı açıkken, evli kadınıki kapalıdır. *Nikopol* yöresinde ise genç kız evleneceği eve girdiği andan itibaren, evlenene kadar 'mesal' adı verilen örtü ile başını örtmektedir. Medeni durum gibi, bazı yörelerde evlilik süresini de giysiden anlayabiliriz. Örneğin *Silistra* yöresine özgü 'greben' adı verilen ve horoz başından isim alan başlık, kadının ancak birkaç aylık evli olduğunu göstermektedir. Bulgaristan genelinde geçerli

bir inanış ve uygulama ile evli kadın başını örtmektedir. En eski örtü biçimi beyaz başörtüdür. Bu evli olmakla o kadar bütünleşmiştir ki *Petriçko* yöresinde beyaz örtüye '**gelin**' denilmektedir. Beyaz pamuklu ya da ipek başörtüsü çaprazlama katlanarak ortası başın üzerinde bağlanmakta ve kenarları serbestçe salınmaktadır.

Yaşlı kadınlar, ya da tarlada çalışan kadınlar, başörtüsünün uçlarını çene altına bağladıktan sonra başlarının üzerinde tekrar bağlamaktadır. *İhtiman* yöresinde bir ailenin üç kızı varsa ; en büyük kız yere kadar uzanan beyaz önlük üzerine mavi kurdele, ortanca kız kırmızı önlük ve pembe kurdele, küçük kız yeşil önlük üzerine beyaz kurdele bağlamaktadır. Beyazın , **gelinlik çağı** geldi kırmızının **henüz yolu kapalı** , yeşilin **henüz olgunlaşmadığı** anlamları taşıdıkları kabul edilmektedir.

BULGARİSTAN

Bulgaristan Türkleri, Tuna nehri ile Balkan sıra dağları arasında kalan topraklarda yaşayan Türklere denir.

Bulgaristan Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra sınırlarımız dışında kalan en yoğun ve kalabalık Türk toplumdur. Osmanlı döneminde barış ve huzurun hakim olduğu Bulgaristan'da Türkler köyler, kasabalar ve köyler kurmuşlardır. Bu yerleşim alanlarında da camiler, imarethaneler, kervansaraylar, medreseler, hamamlar, çeşmeler, köprüler gibi birçok kültür eserleri inşa etmişlerdir. Bunun sebebi de Türkler Bulgaristan'ı geçici bir yer olarak değil kendilerine bir yurt olarak kabul etmeleridir.

Bulgaristan Türkleri, genelde Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Balkanlar'a göç etmiş, Yörüklerden oluşmaktadır. 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan'da Türklerin yaşadıkları yerlere genel olarak baktığımızda şu üç bölge karşımıza çıkmaktadır.

- 1 – Deliorman Bölgesi
- 2 – Dobruca Bölgesi
- 3 – Kırcaali-Rodop Bölgesi

1 – Deliorman Bölgesi

Deliorman Bölgesi, adını eskiçağlardan beri sahip olduğu sık ormanlardan almaktadır. Deliorman bölgesi coğrafi konum olarak Balkan Dağları ve Tuna nehri arasında kalan geniş, düz ve verimli bir ovadır. Bölgede yaşayan Türkler eskiden olduğu gibi çoğunlukla kırsal kesimlerde

yaşamakta ve tarımla geçimlerini sağlamaktadırlar. Bölgenin en eski sakinleri **Traklardır**. Bölgenin önemli ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirleri, Varna, Rusçuk, Şumen, Razgrad ve Filibe şehirleridir.

Bulgaristan Deli Orman Bölgesine Ait Giysiler;

Bordo kadife şalvar: Elde sim sarma işlemeli kadife şalvar kına gecelerinde giyilir.

Ak Kenarlı Gömlek: Gömlek,İşlemeli kadife yelek içine giyilir.

Gömlek: Pamuklu, bürümcük ve ipekten elde dokunmuştur. Çeşitli renklerde dokuması vardır. Dokumanın kenarları krem, mor ve bordo renklerindedir. Dokuma kenar rengine göre, kol ağzına aynı renkten iğne oyası yapılmaktadır.

Yakalık:Gömlek üzerinde yaka kısmında kullanılan parçadır. Yaka kenarlarında kol ağzına yapılan iğne oyalardan vardır. Yakalık parçası ayrı kullanılmaktadır. Bunun nedeni giysiyi giyecek kişinin boyunun ölçüsüne göre ayarlanmasını sağlamaktır.

Şıp: Şalvar ve gömlek takımına verilen isimdir. Kumaş özelliği saten ve desenli kullanılmasıdır.

Uçkur: Şalvar üstünde bele bağlanır. İlk zamanlar şalvar belini toparlamak amacıyla kullanılmışsa da günümüzde süs amacıyla kullanılmaktadır. Ayrı hazırlanan bir parçadır. Uçkur önceden mermerşahiden; şimdilerde ise tül kumaşından yapılmaktadır. Uçkurun kısa kenarına goblen, hesap işi vb. nakış teknikleriyle; cami kapısı, mor menekşe, su yolu vb. desenlerde elde nakışlar işlenmiştir. Uçkur parçası kız bekâr ise arkada, evlenince yanda bağlanır.

Yapıştırıcılık (aksesuar) : Düğünlerde yüze allık sürüldükten sonra süslenmek amacıyla yapıştırıcılık kullanılır.

Kullanım şekli: Yapıştırıcılığın altında karton bulunmaktadır. Bu kartonun üzerine sabun sürülüp yanaklara yapıştırılır. Yapıştırıcılık, kadife kumaştan hazırlanır. Üzerine bahar dalı, çarkı felek vb. desenler sim, tırtıl gibi malzemelerle işlenmiştir.

Şami: Başa takılan kenarı oyalı örtü- başörtüsü.

Belik (aksesuar) : Kıyafet tamamlayıcı aksesuar olarak, şaminin altından başa takılır. Örgü saç manasına gelen belik, önceden gerçek saçtan yapılırdı. Belik sayısının fazla olması beliği daha kıymetli yapar. Beliğin arasına veya üstüne de gelin teli takılarak da kullanılır.

2 – Dobruca Bölgesi

Karadeniz ile Tuna nehri arasında kalan bölgeye Dobruca bölgesi adı verilmektedir. Kuzey Dobruca bölgesi Romanya sınırları içinde, Güney Dobruca bölgesi de Bulgaristan sınırları içinde bulunmaktadır. Diğer Balkan Türkleri gibi, Romanya Türklüğünün de çok eskilere uzanan bir geçmişi vardır. Düz, verimli ve sulak bir yer olması sebebiyle tarih boyunca birçok Türk kavminin yerleşim merkezi olan Dobruca Bölgesi, dörtbuçuk asra yakın bir süre devam eden Osmanlı idaresiyle tam bir Türk yurdu haline gelmiştir. Bölgenin en büyük şehri olan Köstence günümüzde Romanya sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Güney Dobruca bölgesinin en büyük şehri ise Hacıoğlu Pazarcığı yani Dobriç (Tolbuhin)'dir. Dobruca bölgesinde ağırlıklı olarak Tatar Türkleri yaşamaktadır. Bulgarlar bu bölgeyi II. Dünya savaşı sırasında ele geçirmişlerdir. Bölgenin diğer önemli şehirleri ve Türklerin yoğun olarak yaşadıkları şehirleri Silistre, Pazarcık ve Balçık şehirleridir. Dobruca bölgesinde en çok yetişen tarım ürünü buğday ve mısırdır.

3 – Kırcaali-Rodop Bölgesi

Bulgaristan'da, Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları bölge, Kırcaali-Rodop bölgesidir. Bölgenin Kırcaali kısmında Türkler, Rodop bölgesinde de Pomak Türkleri yoğun olarak yaşamaktadır. Kırcaali, Bulgaristan'da en çok Türk'ün yaşadığı şehir durumundadır. Kırcaali'ler özellikle 1877–1878 Osmanlı Rus harbinde (93 Harbi) Rus askerlerine geçit vermemeleri ve yiğitlikleri ile ün salmışlardır. Kırcaali, Türklerin yaşadıkları Bulgaristan'ın diğer şehirlerinden farklı olarak nüfusunun %90'nını Türkler oluşturmaktadır. Günümüzde Kırcaali'ye bağlı 94 köy bulunmakta ve bu köylerin %96'sı Türk köyü, geri kalan köylerde Pomak köyleridir. Özellikle 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı Rus savaşı Bulgaristan Türklerine oldukça zarar vermiştir. Bu savaşta yarım milyona yakın Türk, katliam, açlık, soğuk ve hastalık yüzünden hayatını kaybetmiş ve bir milyona yakın Türk'te göç etmek zorunda kalmıştır. Savaşın sona ermesiyle bölgeye geri dönmek isteyen Türkler, Bulgar çeteleri ve Rus askerleri tarafından katledilmişler veya geri dönmeye mecbur edilmişlerdir. Bu tarihten sonra da, 1989 yılına kadar, Türkiye'ye göçler belirli aralıklarla devam etmiştir ve bu göçler de bölgede Türk nüfus oranının düşmesine yol açmıştır. Ancak nüfusunun büyük çoğunluğu Türk olan Dobruca bölgesinin, Bulgaristan topraklarına katılmasıyla Türkler, nüfus oranlarını hemen hemen koruyabilmişlerdir. Bu tarihten sonra, Türk nüfusunda önemli düşüşlerin olmadığı görülmektedir.

Bulgaristan'daki Türklerin ve Müslümanların, aslında Bulgar soyundan oldukları, baskıcı Osmanlı hakimiyeti döneminde zorla Türkleştirildikleri ve Müslümanlaştırıldıkları, dolayısıyla artık asıllarına dönmeleri gerektiği iddia edilmiştir. Bunun için Türkçe isimler iptal edilerek yerlerine Bulgar isimleri verilmiş, camiler yıkılmış, Türkçe konuşmak, sünnet olmak ve kadınların şalvar giymeleri yasaklanmıştır. İlk teşebbüsler, 1972 yılında Rodoplar dağlık bölgesinde yaşayan Pomaklar üzerinde yapılmış, 1984 ve 1985 yıllarında da aynı politika izlenmiştir. Bulgarlaştırmaya karşı çıkanlar sürgüne ve çalışma kamplarına gönderilmiş, hapse atılmış, yaralanmış ve hatta öldürülmüşlerdir.

Bulgaristan Türklerinde Sosyal Yaşam ve Giyim

Bulgaristan Türklerinin, gelenek ve göreneklerinden başlıcaları şunlardır. Evlenme ve sünnet törenleri, hafız duaları, yağmur duaları, pehlivan güreşleri ve at yarışlarıdır. Bu gelenek ve görenekler, bölgelere göre farklılıklar gösterse de genellikle aynıdır. Evlenme, Bulgaristan Türkleri arasında özellikle köylerde yaşayan halk arasında hemen hemen, 1980’li yıllara kadar görücü usulü olmaktadır. Kız tarafı erkek tarafından çeyiz de kullanmak için “**yünyapağı**” ve gelinin annesi, babası kardeşleri için de “**ağırılık**” adı verilen bohça istenirdi.

Bulgaristan Türklerinin, sosyal yaşamları incelendiğinde, şehirde yaşayan halkla köyde yaşayan halk arasında gözle görülen farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1950’li yıllara kadar şehirde yaşayan Türk gençleri setre pantolon giyerler ve modern hayata uymuşlardır ve Türkiye’de ilan edilen kıyafet devrimi, Bulgaristan’da, şehirde yaşayan Türkleri de etkilemiştir. Şehirde yaşayan erkeklerin aksine, Türk kızları ilk zamanlar da modern hayata ayak uydurmamışlar ve “**Bürgü**” adı verilen çarşafı taşımaya devam etmişlerdir. Türkiye’de yapılan Kıyafet İnkılâbı’ndan sonra, Türk kızları bürgü yerine manto giymeye başlamışlar, başlarına da “**Sarpa**” denilen başörtüsünü takmaya başlamışlardır. Köyde yaşayan Türk erkekleri ise setre pantolon yerine “**Aba**” ve “**Çakşır**” adı verilen giysileri giymekteydiler. Başlarına **fes sarık**, bellerine **kuşak**, ayaklarına da **yemeni** adı verilen ayakkabıları giyerlerdi. Köyde yaşayan Türk kadınları **şalvar ve ferace**, genç kızlar da **mendil** adı verilen örtüyü taşırlardı.

POMAKLAR

Pomak tabiri, Kuman Türkleri’nin, Osmanlı akıncı beylerine Balkanlar’daki fütuhatlarında yardımlarından ötürü, Osmanlı öncesinde Balkanlarda yerleşmiş olan Türk kavimlerine atfettikleri bir sıfattır. Bu kelime Slavca “**yardım eden**” anlamına gelmektedir. Pomak tabiri bir milletin veya kavmin adı değildir.

Pomaklar ,Bulgaristan'da başta Rodoplarda yer alan Paşmaklı ve Filibe dağ köyleri olmak üzere, Lofça, Teteven ve Pirinlerde, Yunanistan’da İskeçe ve ona yakın dağ köylerinde yaşamaktadırlar. Türkiye’ye göç eden pomaklar ise genellikle ülkenin batısında yaşamaktadırlar. Edirne, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, İzmir, Manisa ve Balıkesir illeri bir çok pomak yerleşimine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Eskişehir, Konya, Afyon ve Samsun’da da göreceli olarak az sayıda pomak yerleşimleri mevcuttur.

Pomak Türklerinin giyim kıyafetleri, bu bölgelerde yaşayan diğer Türk boylarından pek farklı değildir. Erkekler genelde fes ve sarık taşırlar. Orta yaşlarda olanlar, başlarında keçi ve koyun kılından örülmüş **kep**, (**takke**) gibi takımlar da bulundururlar. Fes ya da takke üzerine sarılan beyaz, kırmızı, yeşil ve sarı renkli sarıklar, genellikle ev kadınları tarafından evde tezgahlarda dokunur. Belde yine yünden dokunmuş kırmızı, kahve renkli, beyaz ve sarı rengin hakim olduğu kuşaklar

taşınır. Erkekler yaz mevsiminde, yine evde kadınların dokuduğu yünden veya bir nevi amerikan bezi benzeri bezden dikilen, siyah renkte don (şalvar) giyerler .Sırtlarına ise yünden dokunan, uzun iç gömlekleri ve onun üstüne çeşitli renklerde basmalardan veya evde dokunan kumaşlardan dikilen entari giyerler. Bu entarinin yakası yoktur, düz önden düğmelidir. Gençler, dikiş makinelerinde çeşitli dikiş figürleriyle süslenmiş gömlekler giyerler.

Erkekler, kış mevsiminde “**aba potur**” taşırlar. Bu elbiseler “ **aba**” tabir edilen, yünden dokunmuş siyah veya kahverengi kaba bir kumaştan dikilir. Aba, evde tezgahlarda dokunur, ve küçük çaylar (nehirler) üzerinde kurulmuş aba dolaplarında pişirilir. Abadan dikilen elbiseler bir, iki veya üç sıra **gaytanla** (bir çeşit kordon) süslenir. Zengin olanlar daha fazla gaytan kullanırlar. Abadan dikilen elbiseler, çok sağlam olmasına rağmen lüks sayılmaz, günlük giysilerdir. Ayrıca **adamlık aba- potur** diktirilir. Bunlar çuhadan yapılıdır. Çuha mavi renkte, zarif, yumuşak ve kaliteli bir kumaştır. Damat elbiseleri ekseriyetle çuhadandır. Çuha aba, şehir dükkânlarından hazır olarak alınır.

Köylünün ayakkabısı kunduradır. İhtiyarlar, yemeni tabir edilen üstü açık, kesik burunlu plastik ayakkabı giyerler. Kahverengi kıldan örülmüş kalın ve dizlerin altına kadar uzanan çoraplarını, yandan düğmeli poturların üzerine çekerler. Gençler ise daha fazla, kundura kullanırlar. Ayrıca tarla sürerken ince çarık giyen Pomak Türkleri, kış mevsiminde de çarık kullanırlar, diz kapaklarına kadar ayaklarına sargı sararlar. Bu beyaz sargı üzerine doladıkları kara bağ ile çeşitli figürler yaparlar.

Yaşlı kadınlar ile orta ve hatta genç kadınların hemen hepsi geleneksel milli kıyafete bürünmeyi adet edinmişlerdir. Daha 5-6 yaşlarından itibaren, başörtüsü kullanmayı ihmal etmezler. Yaşlı kadınlar, şalvar ve ferace giydikleri gibi, orta yaşta olanlar ferace yerine siyah ve kahverengi bir giysi (manto) giyerler ve önünde evde dokunmuş çeşitli renkte önlük (fita) takarlar. Başlarını, kenarları el işlemeli renkli oya ile örülü beyaz başörtüsüyle örterler ve boğazının altından dolayarak omuzlarına ve sırtına sarkıtırlar. Genç kızların kıyafeti, yaşlı kadınlarınkinden biraz farklıdır. Kızlar ekseriyetle mendil denilen örtüyü örterler.

BOŞNAKLAR VE GİYİM GELENEKLERİ

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna'yı işgal ettikten sonra I. Yugoslavya Dönemi ve II. Yugoslavya Dönemine kadar Bosna-Hersek'ten, Sırbistan ve Karadağ'dan Türkiye'ye birkaç göç dalgasıyla çok sayıda Boşnak muhacir gelmiştir. Boşnakların durumu o dönemlerde Bosna-Hersek'te, Sancak bölgesinde yani Sırbistan ve Karadağ'da çok zordu.

Sırp çetelerinin köy basmalarına, yağmalarına, korku ve tehditlerine maruz kalan Boşnaklar, çok zor zamanlar yaşıyorlardı. Sancak'tan göç eden Boşnak muhacirlerin sayısı her gün artıyordu. Bu göçler farklı dönemlerde farklı çapta olsa da, 1960'lı yıllara kadar devam etmişlerdi. Bosna-Hersek'ten, Sırbistan'dan ve Karadağ'dan gelen muhacirler, daha güvenli bir hayat için Türkiye'ye gelmişlerdi.

Osmanlı Döneminde, 1878'ten sonra gelen Boşnaklar, İzmir, Eskişehir, Bursa, Yenişehir, Ankara, İstanbul, Karamürsel, İnegöl, Biga, Afyonkarahisar, İzmit ve Adapazarı'na yerleştiriliyorlardı. Marmara bölgesine yerleşenlerin sayısı çoktu. Türkiye'ye gelen Boşnaklar, Türkiye'nin her tarafına yerleşmişlerdi. 1912 yılında gelen Boşnakların bir kısmı Çanakkale'ye yerleştiler.

Açık sözlü ve misafirperverlik de Boşnakların başlıca özelliklerindedir.

Boşnak giyim tarzı, doğal olarak coğrafya ve iklim şartlarından etkilendiği gibi, tarih boyunca karşılaştığı farklı kültürler nedeniyle özgün bir tarz sergiler. Özellikle X.yy.da Bogumilizm kültürü ile etkilenen sadeliğin ön planda olduğu giyim tarzı, XV. yy.da Osmanlıların Balkanlara gelişi ile Doğu'nun altın parlıtısına bürünmüştür. Boşnak giyim tarzının, gerek yöresel ve gerekse genel anlamda yerleşik bir hayat sergilediği ve parlaklığın ve ışıltının ön planda olduğu giyimleri içerdiği görülmektedir.

Boşnaklar, çoğunlukla uzun boylu, sağlam yapılı, kumral ve ela gözlü olurlar. Boşnak erkekleri kısa etek ve onun üzerine giyilen çetrik papuç, başlık olarak keçe külah ve fes üstüne sarılmış iki tarafı püsküllü abani sarık giyerlerdi. Bellerine kuşandıkları meşin kemere bir kama sokarlardı. Kadınların da ayrıca milli kıyafetleri vardır.

Erkek giyiminde, kadın giyimine nazaran sadelik hakimdir. Türklerin, Balkanlara taşıdığı ve şehirlerde ve bazı aristokrat çevrelerde giyilen uzun, bol pantolonlar özellikle Sancak'ta diz altında daralan pantolonlar (Çakşire), işlemeli yelekler, gömlekler ve fesler göze çarpmaktadır. Ekonomik ve sosyal durumun kendini gösterdiği erkek giyim tarzında, süsleme amacıyla, daha sade motifler kullanılarak ceket yakalarına, yelek sırtlarına işlemler yapılmıştır. İşlemeli kaftanlar, kemerler, çakşirler, uzun ve dar çizmeler, ipek ibrişimli fesler de şehir erkeklerinin kullandığı kıyafetlerdir. Yöresel olarak Bosna ve Sancak eyaletinde giyim tarzı, bazı farklılıklar gösterse de günlük ve tören kıyafetlerinin görünümü benzerlik içerir.

Özellikle folklorik giyimde, kadın giyimi sergilediği zengin görünümü ve çeşitliliği ile ön plana çıkmaktadır. Gerek Bosna, gerekse Sancak'ta kadın giyiminin vazgeçilmez parçası **“şalvar (Dijime) ve “yelek” (Yelece)’dir**. Şalvar giyme alışkanlığının özellikle Anadolu'dan Balkanlara taşındığı, gerek görünüm ve gerekse isimlerinin benzerliğinden anlaşılır. Anadolu'da Bosna ve Sancak'ta olduğu gibi görünümü kısa ve dar olan şalvarlara **“tuman”** Boşnaklarda ise **“Tumajlije** denilmektedir. Genellikle köylerde, el dokuma tezgâhlarında dokunan kumaşlardan dikilen giysiler giyilirdi. Karakteristik kadın giyim tarzı, şalvar- yelekler köylerde günlük giyim olarak tercih edilir. Kolsuz yeleklerin yerine, şalvarın üstüne giyilen uzun kollu ceketler, **“mintan”** genellikle kısa kollu olurdu. Kısa olması bele bağlanan kuşak üzerindeki süslemelerin kapanmamasına gösterilen özendendi.

Bosna' da kadınların günlük şalvarları kısa ve küçük, Sancak 'ta ise yine dar ancak daha uzundu. Özellikle Sancak köylerinde, el dokuması keten veya pamuklu kumaşlardan dikilen **“Fistan”** denilen şalvar formunda giysiler göze çarpar. Anadolu kadın giyiminde de rastlanılan bu giysinin, Orta Asya'dan beri Türk Kadını tarafından, bir iç giysi olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Türkmen ve Yörük kadın giysisi). Fistanlar, dokuma yün önlükler (**zapırge**) ve bele kat kat dolanan

yün kumaşlarla (**kolani**) birlikte kullanılırdı. Günlük giyimde, beyaz fistanların kirden korunmasını amaçlayan, bu tarz aynı zamanda kadının bel sağlığı açısından oldukça önemliydi. Yün önlükler üzerine dokunan kilim desenleri de, folklorik anlamda önem taşır. Şalvar ve yeleklerin dikildiği kumaşlar da farklıydı. Ailenin ekonomik durumuna bağlı olan kumaş seçimi, köylerde ucuz ve kendi dokuma kumaşlarından olurken, şehirlerde ipekli kumaşlardan olurdu. Yine köylerde, şalvarlar daha az metreden dikilirken, şehirde daha metrajlı şalvarlar kullanılıyordu. Kadınlar yelek veya kısa ceketlerin içine merasim için ipek bürümcükten dikilen ve yaka, kol manşetlerini iğne oyası ile süsledikleri gömlekleri (Svilenica) giyerler buna uygun başörtüleri de aynı oyalarla süslerlerdi. Ayrıca şalvar üzerine giyilen ve altın ibrişimlerle her tarafı işlenen yelekler ve gümüş kemerler de sıklıkla kullanılırdı.

Merاسimlerde, gerek köylerde ve gerekse şehirlerde ortak olan, giyilen giysilerde görülen ihtişamdı. Hemen hemen her kadının, merasimlerde giyilmek üzere hazır ettiği bol metrajlı şalvarı ve yeleşini bulunurdu. Uzun yıllar gelinlik olarak giyilen, beyaz ipek şalvarlar (Dobre Dimije) 15 metreden dikilirdi. Her merasimde (düğün, kına), beyaz ipek şalvarlarını giyen yeni gelinler, güzelliklerini ve maddi zenginliklerini de bir anlamda sergilemek için yan yana dizilerek ışıltılı bir görünüm sergilerlerdi. (Bu gelenek Bosna- Sancak, İstanbul ve Bursa'da Boşnaklarca hala sürdürülmektedir). Şalvarın dışında, özellikle Türklerin, Balkanlara gelişini ile düz uzun elbiselerin üzerine giyilen uzun tunikler ve bu tuniklere uygun başörtüleri şehir yaşamında kullanılmıştır. Önden açık olarak kullanılan kaftan görünümündeki bu üç etek elbiseler, dini giyimde özellikle kullanılırdı. İç elbiseler ise uzun olarak boydan dikilir, genellikle beline gümüş kemer takılarak kullanılır ve mutlaka altın veya gümüş ibrişimlerle kasnak yardımıyla işleme yaparlardı. Bosna el işleme, halk arasında oldukça itibar görmüş, kadın giyiminde elbise, şalvar, yelek, gömlek yaka ve manşetlerini süsleme amacıyla işleme yapılmıştır. Halk arasında bilinen Çiçek, tavus kuşu, kuğu gibi motif işleme ticari amaçla değil, sıklıkla genç kızların çeyizleri ve kendi giyim kuşamlarının süsü için kasnakla işlenirdi. Hatta genç kızlar bir araya gelerek günlük uğraşları olarak yaptıkları, bu kasnak işlemeinde aşklarını, mutluluklarını, kederlerini birbirleriyle paylaşırlardı. Sevda şarkılarında dahi, kasnakla işleme yapan genç kızların duyguları şiirleştirilmiştir. Kasnak işlemeinin en popüler ve zor olanı “muşabak- reşetka” desenleridir. Bundan başka “ razvaruşa”, “pirlit” vb. gibi işlemelelere de rastlamak mümkündür. Süslemede kullanılan altın, gümüş, ve atlas ibrişimler giyimde görkemli ve zenginliğin sembolü olmaktadır.

20. yy.dan itibaren, Boşnak giyim tarzında da Avrupalı giyim etkileri görülmeye başlamıştır. Moda olgusu ile popüler giysiler, özellikle şehir yaşamında kullanılmaya başlamış, ancak Boşnak halkının duygularını, yaşama biçiminin kattığı folklorik giyim tarzı bugüne dek bazı değişikliklere uğrayarak da olsa gelebilmiştir. Günümüzde artık sadece kadınlar tarafından özel günlerde hala severek folklorik kıyafetler giyilmektedir.

ARNAVUTLAR VE GİYİM GELENEKLERİ

Makedonya, Osmanlı İmparatorluğunun Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşan topraklarına verilen addır. Sınırları kuzeyde Şar dağları, güneyde Olimpos ve Pindus dağları, doğuda Rodoplar ve batıda Ohri gölü olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar 1990'larda Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti, Hırvatistan ve Bosna-Hersek toprakları üzerinde yaşanan kanlı savaflara karışmadıysa da, Yunanistan ile uluslararası platformda yaşamış olduğu "tanınma krizi" bu ülkeyi, geçmişin de gölgesiyle beraber gündemde tutmaya yetmiştir.

Makedonya için tarihte verilen uzun mücadelenin en önemli sebebi, bölgenin stratejik ve ekonomik açıdan son derece değerli oluşudur. Merkezi, Avrupa'dan Akdeniz'e Morova ve Vardar vadileri boyunca uzanan bu koridor yüzyıllar boyunca Romalılar, Gotlar, Hunlar, Slavlar ve Türkler gibi pek çok kavim tarafından istila edilmiştir.

Makedonya için, tarih boyunca verilen mücadelenin önemli diğer bir sebebi de bölgenin karmaşık etnik yapısıdır. Bu etnik yapı, komşu ülkelerin, Makedonya üzerindeki istek ve iddialarının temelini oluşturmaktadır. Makedonya, Balkanlar'da diğer yerlere nazaran, en uzun süre Osmanlı toprakları içerisinde kalan bir bölgedir. 1389'daki Birinci Kosova Savaşıyla, Trakya, Bulgaristan ve Makedonya yöreleri Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Osmanlı imparatorluğu, 30 Mayıs 1913'te imzaladığı Londra Antlaşması ile Makedonya topraklarını kaybetmiştir.

Balkan savaşlarından sonra Makedonya, en büyük pay Sırbistan'da kalmak üzere Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bölündü. Makedonya, Türk hakimiyetinden çıktı ve yaklaşık olarak bugünkü batı sınırimız çizildi.

Daha önce Yugoslavya'yı meydana getiren altı cumhuriyetten biri olan Makedonya, 1991 yılı içinde bu yapıdan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti.

Anadolu'ya Avrupa'dan gelen ilk göçmenler, Arnavutlardır. Bugün, dünyada 8-10 milyon kadar Arnavut yaşadığı tahmin edilmektedir. Günümüzde Arnavutluk 'ta yaşayanlardan iki-üç katı Arnavut Türkiye'de yaşamaktadır. 15.yy dan itibaren İstanbul ve Bursa'ya küçük aile grupları halinde gelmişler ve asimile olarak kimliklerini yitirmişlerdir.

Bugün Arnavut denilen kişiler, son asırda göç edip halen asimile olmamış olanlardır. Son yüzyılda, Türkiye'ye gelen Arnavutların , hemen hepsi Kosova ve Makedonya' dan gelmiştir. Arnavutlar için aile ve aile içi disiplin çok önemlidir. Arnavut ailede, erkek evin hakimidir. Üretir, çalışır, ailesinin geçimini sağlar. Kadın evden çıkmaz, evi de kadın yönetir. Arnavut kadını çok çalışır ancak eğlenmesini de bilir. Düğünlerde çok ağır makyaj yapar, giyinir, kuşanır. Dimija (şalvar), kaftan, bürümcük gömlek, cepkenleri, mendil ve fesleri ile dikkat çekerler. . Günümüzde gençler, şişman gösteren giysileri tercih etmemektedirler. Ayrıca Arnavut kadın bedeni ile yerli halkın beden yapısı farklılık göstermektedir. 15m. ye kadar varan dimija(şalvar), şimdilerde plili yapıp, metreleri azaltılmıştır.

Orijinal Arnavut şalvarı, jakarlı kumaştan, 12m. olarak yapılır. Kırmızı kumaştan üzeri şeritli olarak yapılan şalvarlar, zaman geçtikçe açık renk ve özellikle beyaz olarak yapılmaktadır. Sim kordon tutturma tekniği ile işlenen cepkenlerin belli bir desen tarzı ve kalıbı vardır. Bu cepkenler, Üsküp bölgesinde kadınlar tarafından maharetle işlenmektedir. Cepkenin içine bürümcük gömlek giyilir. Bürümcük gömleğin yaka ve kol kenarlarında tercihe göre mekik oyası, çoğunlukla iğne oyası bulunur.

Sözlü, nişanlı ya da yeni evlenen gelinler için **hidrellez** de eğlence düzenlenir. **Şalvar günü** veya **şalvar gecesi** denilen eğlenceye, tanıdıklar davet edilirken şalvar giyileceği belirtilir. Kayınvalidenin evinde ya da hava güzelse açık alanda, bir mesire yerinde yapılan eğlencede yenir, içilir, oyunlar oynanır. Gelin kız, kayınvalidesinin aldığı şalvarları giyer, iki kez giysi değiştirir. Gelinin kız kardeşleri ve arkadaşları olan genç kızlar, düz şalvar veya Gostivar Modeli şalvar giyerler. Bulgaristan Türkleri, çok özelliği olmayan düz şalvarlar giyiyorlar, makine işini tercih ediyorlar. Kahverengi, kırmızı, bordo, güvez rengi (vişne çürüğü) dedikleri renkleri kullanıyorlar. Kırcaalı yöresi işlemeli kaftan giyiyor. Makedonya sarı sırmalı şalvar giyiyor. Yunanistan kadife kaftan ,şeritli şalvar ve paçalık kullanıyor ,ağırlıklı bordo,lacivert giyiniyorlar.Kosova,Makedonyalılar ise rengarenk giyiniyorlar.

BATI TRAKYA TÜRKLERİ VE GİYİM GELENEKLERİ

Karadeniz, Marmara ve Ege deniziyle, Balkan-Rodop dağ silsilesi arasında kalan ve Trakya adı verilen arazi parçasının batı kesimidir. Trakya, doğu ve batı olmak üzere iki kısma ayrılır. Doğu Trakya, bugünkü Türkiye'nin, Avrupa kıtasındaki arazisini teşkil eder. Bunun dışındaki kısmı ise Batı Trakya olup, 1913'te kurulan Batı Trakya Hükümet-i Müstakillesi sınırları esas alındığında, bir kısmı Yunanistan'ın sınırları diğer bir kısmı da Bulgaristan'ın sınırları içinde bulunmaktadır. 1923 Lozan Antlaşması'yla sınırları çizilen, Batı Trakya ise bugün tamamen Yunanistan'ın idaresinde olan bölgedir. Günümüzde Batı Trakya, doğudan Meriç nehriyle Türkiye'den, batıdan Mesta karasu nehriyle Makedonya'dan, kuzeyden Rodop dağları ile Bulgaristan'dan ayrılmış olup güneyden de Ege deniziyle çevrilidir. Bölge İskeçe, Gümülcine ve Meriç vilayetlerinden oluşmaktadır.

Bugün, Yunanistan'ın dokuz coğrafi bölgesinden biri olan Batı Trakya, M.Ö. 2.000 yıllarından bu yana üzerinde yaşanan verimli bir bölgedir. Bölgenin en eski halkı, Hint – Avrupa kökenli bir halk olan Traklar' dır. Cumhuriyet döneminde Yunanistan'dan Anadolu'ya en büyük göç, 1923'te, Yunanistan'daki Türklerle, Anadolu'daki Rum halkının mübadelesidir. Her ne kadar iki hükümetin rızalarıyla gerçekleşmiş olsa da mübadele olayında halk tarafından bakacak olursak, bu bir tür zorunlu göçtür. İnsan hakları ve mülkiyet hakları bir ölçüde askıya alınmış, mübadele sırasında bir çok gerginlik yaşanmıştır.

Tarihte ilk Türk Cumhuriyeti, 31 Ağustos 1913'te, Batı Trakya'da kurulmuştur. Bağımsızlığını ilan eden yeni yönetim, ilk olarak ülkenin sınırlarını belirlemiş, bağımsız devletin

sembolü olan bayrağı resmi binalara çekmiş, 29.170 kişilik ordusunu kurup, bütçesini hazırlamış, pul bastırarak, pasaport uygulamasına geçmiştir.

Batı Trakya'da erkekler, bilhassa yaşlılar, zaman zaman, eski kıyafetlerini giymeye devam etmektedirler. Erkeklerin giydiği poturun ağ kısmı fazla geniş olmayıp, aşağı doğru indikçe daralmaktaydı. Siyah ve lacivert renk hakimdi. Poturun altında lastik ayakkabılar, çarık veya potin kullanılırdı. Genelde beyaz renk olan çoraplar, poturun üzerine gelecek şekilde yukarıya kadar çekilirdi. Poturun üzerinde "mintan" denilen, çizgili veya sade renklerden oluşan yakasız gömlekler tercih edilirdi. Mintanın üzerine, kolun sadece üst kısmının olduğu yelekler giyilir ve bu kol parçaları kolun üzerinden sarkıtılırdı. Bele, beyaz bezden yapılmış kuşak birkaç defa sarılırdı. Kuşağın içerisine sigara tabakası, çakmak, ağızlık ve çakı gibi kişisel eşyalar konurdu. Başa ise, kenarları tam dik olmayan fes geçirilir ve fesin etrafı kahverengi bir bezle sarılırdı. Fes yerine bazen beyaz bir takkenin etrafı da sarılırdı. Fes genellikle koyu kahverengiydi.

Kadınlar, ev içinde ayağa renkli şalvar ve üst kısmına da entari giyerlerdi. Saçlar kesilmeyip belik örülürdü. Saçın kesilmesine iyi gözle bakılmazdı. Kadının dış kıyafeti ise başta, siyah veya beyaz renkte "bez" dediğimiz ve omuzlara kadar inen örtü, ve aşağıya giyilen "ferace"den oluşuyordu. Feracenin siyah renk olması mecburiyeti vardı. Günümüzde dahi ferace giyenlere rastlamak mümkündür.

1923 yılında gerçekleşen mübadele ile Türkiye'ye gelen Batı Trakya Türkleri'nin bir kısmı Bursa'ya yerleşmiştir. Batı Trakya Türkleri'nin geçmiş dönem sosyal yaşantıları, adet, gelenek ve görenekleri ve giyim-kuşamları ile ilgili bilgilere, gelişlerinin üzerinden 100 yıla yakın bir zaman geçtiği için ulaşılamamıştır. Batı Trakya Türkleri Derneği ve koleksiyoner Esat Uluumay ile yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılan fotoğraflar ve giysiler araştırma ekinde yer almaktadır.

SONUÇ

Çok farklı coğrafi bölgelerden gelen göçmenler kültür, üretim, tüketim ve hayat tarzlarını da birlikte getirmişlerdir. Göçmenler, bazen mevcut mahalle ve köylerde boş bulunan yerlere yerleştirilmişler, bazen de boş araziler üzerine yerleştirilerek yeni mahalle ve köyler kurmuşlardır.

Bireysel ve toplumsal sosyoekonomik koşullar, giysi görüntüsünü, malzeme ve yapısını tarihin her döneminde etkilemeye devam etmiştir. Tarih boyunca, insanlar soğuktan, sıcaktan korunmak, örtünmek ve süslenmek amacıyla giyinmişlerdir. Her topluluk ihtiyaçları doğrultusunda kendi giyim tarzını oluşturmuştur. Dünyada bulunan toplumların her biri, sahip oldukları kültürlerini ve özgün yaşama biçimlerini hayatlarının her bölümüne taşımışlardır. Kendilerine özgü törenlerinde, özel günlerinde ve halk oyunlarında folklorik özellikler taşıyan giysileri göze çarpmaktadır. Özellikle Arnavutlar, küçük gruplar halinde göç ettikleri için kültürlerine sıkı sıkı sarılmışlardır. Yöresel ve folklorik giysileri bugün de aynı güncelliğini korumaktadır. Yunanistan (Batı Trakya) göçmenleri mübadele ile gelmişler o zamandan bugüne çok zaman geçtiği için kültürleri kaybolmuştur.

Balkanlardan gelen varlıklı Müslümanlar, göç etmeden önce topraklarını ve diğer mal varlıklarını satmaya çalışmışlardır. Ucuza satsalar da çoğu zaman başarılı olmuşlardır. Balkan göçmenleri , çoğu zaman hiç olmazsa kendi işlerini kurmalarına yetecek kadar bir sermayeyle birlikte gelmişler ve yeni toplumsal dönüşümün bir parçası olmuşlardır.

Osmanlı, kendi sınırları içerisinde her yerde uygulanmak üzere giyim yasaları çıkartmıştır. Bu yasalar, Anadolu için ya da Balkanlar için ayrı değildir. Bu nedenle yasalardan, Bulgarlar da Türkler kadar fakat farklı yönlerde etkilenmiştir.

Bursa nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan göçmenler, sosyal ve ekonomik yönden şehre önemli katkılarda bulunmuşlar ve kültürel zenginliğe büyük etki etmişlerdir. Bursa ve çevresinde her bölgeden gelen göçmen, yerleştirilmiş olmakla birlikte, ağırlıklı olarak Balkan, Batum ve Kırım göçmenleri iskan edilmiştir.

Bursa'da Balkan göçmenlerinin yoğunlukla bulunması adet, gelenek ve göreneklerde etkisini belirgin şekilde göstermektedir. Kına gecesi ve sünnet törenlerinde uygulanan seremoniler, çalınan oyun havaları Balkan göçmenleri etkilerini taşımaktadır. Özellikle Arnavut giysileri, düğünlerde ve özel günlerde yerli halk tarafından da tercih edilmektedir.

Bu araştırma; Balkan Göçmenlerinin özellikle giysi çeşitliliği nedeniyle gelecek kuşaklara kaynak oluşturması amacıyla yapılmıştır.

FOTOĞRAF VE BİLGİ DESTEĞİ VEREN KURUM, KURULUŞ VE KİŞİLER

- Bursa İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùėù
- RUDEF (Rumeli Dernekleri Federasyonu)
- BAL-GÖÇ(Balkan Gôçmenleri Kùltür ve Dayanıőma Derneği) Orhangazi Őubesi
- Batı Trakya Tùrkleri Derneği
- Bosna-Sancak Tùrkleri Derneği
- Esat Uluumay, (koleksiyoncu)
- Őinasi Çelikkol, Karagôz Antikacısı
- İbrahim Koca, Hacıvat Antikacısı
- Balkaner Giysi Mağazası tasarımcısı, Gùl Vatansever
- Balkan gôçmeni Nezihe Ôzkan
- Balkan gôçmeni Ramazan Yunus

KAYNAKÇA

- Yrd. Doç.Dr. HALAÇOĞLU A, (1912-1913) *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Ankara, (1994), Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Editör, Dr. Dörtok Abacı. Z, *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*, Osmangazi Belediyesi Yayınları
- Prof. Dr. MEMİŞOĞLU H, (2005), *Balkanlarda Pomak Türkleri*, (3.baskı), İstanbul Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- SANCAK, Hakime Zahiroğlu. *Geleneklerimiz Dergisi*. Sayfa-17,19.
- Prof. Dr.MEMİŞOĞLU,H,(2005), *Balkanlarda Pomak Türkleri*, (3.baskı), İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- VATANSEVER, E, (Eylül-2008). *Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı*,
- Osman Hamdi Bey ve Marie De Louney ,Çeviri:Üyepazarcı,E, “*Elbise-i Osmaniyye 1873 yılında Türkiyede Halk giysileri*” İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları,
- KRİSTEVA ,Angelina ,Marioska. Giysilerinin Estetik-Teknik Özellikleri
- Atlas Dergisi,(Aralık-2005),sayı 153
- Bursa'da Yaşam Dergisi (Olay Gazetesi- Kasım 2012)
- www.bursa.bel.tr.
- www. Makedonyalılar.tr.gg
- www.pomak.net